

نگاهی به اقتصاد

اقتصاد ایران پس از نوسانات نسبتاً شدید در اوایل برنامه دوم اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سالهای اخیر بتدریج به سمت ثبات بیشتری گام برمی‌دارد. رشد متوسط شاخص قیمت کالاها و خدمات مصرفی خانوارها که در سال ۱۳۷۴ به مرز ۵۰ درصد نزدیک شده بود، بتدریج ثبات خود را باز می‌یابد بطوری که این شاخص در سال ۱۳۷۵ به ۲۳/۲ درصد و در نه ماهه اول سال ۱۳۷۶ به ۱۷/۰ درصد رسید. در همین مدت شاخص عمده‌فروشی هم سیر کاهشی پیموده‌است. بطوری که رشد این شاخص در ۹ ماهه اول ۱۳۷۶ به حدود ۹ درصد محدود شد. با توجه به مشکلات برونی و درونی که بر اقتصاد ما فشار وارد می‌کند نیل به این وضعیت و کنترل تورم از دستاوردهای پراهمیت اقتصاد در سالهای اخیر می‌باشد. زیرا کاهش تورم همراه با بازسازی مناطق آسیب‌دیده و سرمایه‌گذاری قابل توجه در زیربنای اقتصادی کشور همراه بوده‌است.

سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در بخشهای مختلف اقتصادی طی همین دوره موجب حصول نرخ رشد قابل توجه اقتصادی در بخشهای مختلف شده‌است. در سال ۱۳۷۵ نرخ رشد اقتصادی به حد ۵/۲ درصد رسید که از میانگین نرخ رشد منطقه خاورمیانه بالاتر می‌باشد. از

دلایل حصول این رشد سرمایه‌گذاری زیربنایی و همچنین ایجاد فضای مناسب برای سرمایه‌گذاریهای تولیدی و چشم انداز مناسب از وضع قیمتها در بازار در بخش خصوصی و دولتی بوده است. همچنین به ثمر رسیدن سرمایه‌گذاریها در طرحهای عمده‌ای نظیر فولاد، پتروشیمی و سیمان از دیگر عوامل رشد اقتصادی بوده‌اند.

در همین دوره از فشار بر تراز پرداختهای کشور کاسته شد و کشور توانست تمام تعهدات اعتباری خارجی خود را ایفا نماید. افزایش درآمد ارزی، انضباط بیشتر در هزینه‌ها و پیرنشستن سرمایه‌گذاری‌های قبلی و لذا کاستن از نیاز به واردات، دلایل عمده بهبود وضع تراز پرداختهای ما در این دوره بود. بطور کلی از ابتدای سال گذشته تا کنون جمعاً ۷/۶ میلیارد دلار از بدهی کشور پرداخت گردید. در پایان ۶ ماهه اول سال ۱۳۷۶ فقط ۱۴/۳ میلیارد دلار از بدهیهای خارجی کشور باقی ماند و بقیه پرداخت گردید. این وضع موجب شد که اعتبار کشورمان در بازارهای پول و سرمایه جهانی افزایش یابد و خطوط اعتباری بیشتری برای ما باز شود.

رشد تولیدات بخشهای مختلف اقتصادی از روند محکمی برخوردار شد و بجز بخش کشاورزی که به علت خشکسالی دچار خسران شد در بقیه بخشها ارقام مؤید ثبات و استحکام هستند.

در سال ۱۳۷۵ رشد نقدینگی به ۳۷/۰ رسید. این رشد بالاتر از حد مورد انتظار بود اما دلیل عمده آن گسترش پایه پولی از طریق حساب ذخیره تعهدات ارزی بود. طبق محاسبات انجام گرفته حدود ۱۷ درصد از رشد نقدینگی به خاطر الزامات مانده بدهی دولت به بانک مرکزی در این حساب بوده است که این رقم رابطه‌ای مستقیم با پرداخت قابل توجه بدهیهای خارجی دولت دارد. به هر صورت نقدینگی در پایان سال ۱۳۷۵ به ۱۱۶۵۵۳ میلیارد ریال رسید

که ۵۶۲۷۲ میلیارد ریال آن پول و ۶۰۲۸۱ میلیارد ریال بقیه شبه پول بوده است. جدا از اثر حساب مزبور بر الزایش نقدینگی که عامل برونی محسوب می شود، کنترل نقدینگی در شرایط فعلی کشور ما از اهمیت درجه اول برخوردار است. بدون کنترل مؤثر این متغیر، کنترل قیمت‌ها و نوسانات اقتصادی متعذر خواهد بود. هر نوع کسری بودجه پنهان یا آشکار هم می تواند اثری مشابه روی افزایش نقدینگی داشته باشد. لذا کاستن از فشار بخش مالی روی بخش پولی در این برهه از زمان شرط لازم برای کنترل نوسانات اقتصادی خواهد بود.

در این دوره رشد تولیدات در بخشهای مختلف اقتصادی از روند محکمی برخوردار بود. بجز بخش کشاورزی که به علت خشکسالی و بی مهربی طبیعت قدری در فشار قرار گرفت و رشد کمتری را به ثبت رساند بقیه بخشهای اقتصادی از رشد قابل توجهی برخوردار بودند. در زیر بصورت خلاصه بخشهای مختلف مورد بررسی قرار می گیرند:

بخش کشاورزی

در سال ۱۳۷۵ به دلیل نامساعد بودن شرایط جوی تولید محصولات اساسی زراعی با مشکلاتی مواجه گردید، بطوری که تولید گندم که حدود نیمی از آن در اراضی تحت کشت دیم حاصل می شود، ۱۰/۸ درصد و تولید جو ۷/۳ درصد کاهش نشان داد. با این حال به دلیل رشد قابل توجه برخی از محصولات زراعی و باغی و افزایش تولیدات دامی، ارزش افزوده بخش کشاورزی از ۳/۵ درصد رشد برخوردار گردید.

سیاستهای حمایتی دولت در بخش کشاورزی از عوامل مؤثر پیشرفتهای این بخش در سالهای اخیر می باشد.

صنعت و معدن

با تکمیل و بهره‌برداری از تعداد دیگری از طرح‌های صنعتی، ظرفیت‌های تولیدی در بخش صنعت گسترش قابل توجهی یافت. در سال ۱۳۷۵ ارزش افزوده در بخش صنعت ۵/۲ درصد و در بخش معدن ۵/۳ درصد رشد یافت و شاخص تولید کارگاه‌های بزرگ صنعتی نیز با ۵/۱ درصد افزایش روبرو شد.

رشد سریع تولیدات صنعتی صادراتی طی سالهای اخیر موجب افزایش قابل توجه سهم کالاهای صنعتی در صادرات غیرنفتی کشور گردیده است.

در سال ۱۳۷۵ ارزش کالاهای صنعتی صادره بیش از ۳۴ درصد رشد کرد و سهم کالاهای صنعتی در صادرات غیرنفتی به ۴۴/۵ درصد رسید.

همچنین با گسترش فعالیت در صنایع مادر و اساسی بخش بیشتری از کالاهای واسطه‌ای مورد نیاز کشور در داخل تولید شد و اتکاء به واردات در این زمینه‌ها کاهش یافت. در این میان تولید محصولات پتروشیمی با ۱۸ درصد رشد به ۱۰/۲ میلیون تن و تولید فولاد با ۳۶/۵ درصد رشد به ۵/۸ میلیون تن رسید. این میزان تولیدات مازاد بر مصرف داخلی بود و بخشی از آن صادر شد.

سوخت و نیرو

تعیین سقف تولید نفت توسط اوپک یک محدودیت اساسی در جهت رشد تولید بخش نفت می‌باشد. با توجه به این محدودیت رشد ارزش افزوده بخش نفت در سالهای اخیر محدود بوده است بطوریکه این رشد در سال ۱۳۷۵ به ۱/۵ درصد محدود گردیده است.

در مجموع تولید نفت کشور در سال ۱۳۷۵ روزانه حدود ۲/۴۴۱ هزار بشکه با متوسط قیمت ۱۹/۲۲ دلار برای هر بشکه صادر گردیده است.

تولید گاز طبیعی ۸/۱ درصد و تولید برق ۷/۲ درصد رشد داشت و در اثر سرمایه‌گذاری در طرح‌های تولید برق، در مجموع ۵۰۶ مگاوات بر ظرفیت نیروگاه‌های کشور افزوده شد.

در این سال با توجه به ظرفیت بالای تولید برق، میزان فروش برون مرزی برق با ۱۴۵ درصد رشد به ۳۸۴ میلیون کیلو وات رسید و درآمد ارزی قابل توجهی را عاید کشور ساخت.

ساختمان و مسکن

در سال ۱۳۷۵ فعالیتهای ساختمانی از رونق شدیدی برخوردار بود. حجم تشکیل سرمایه در ساختمان به میزان ۹/۴ درصد برخوردار شد. بدین ترتیب ارزش افزوده بخش ساختمان و مسکن نیز رشد سریعی به میزان ۱۰/۶ درصد به قیمتهای ثابت نشان داد و بر سهم آن در تولید ناخالص داخلی افزوده شد. تحرک بخش خصوصی در فعالیت ساخت و ساز مسکن و ساختمان، عامل اصلی گسترش فعالیتهای ساختمان در سال ۱۳۷۵ بود. در این سال ارزش جاری سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمانهای مناطق شهری به حدود ۱۳ هزار میلیارد ریال رسید که بیش از ۷۱ درصد نسبت به سال ۱۳۷۴ رشد داشت.

وضع مالی دولت

باید توجه داشت که معمولاً عدم تعادل‌ها از بخش مالی شروع می‌شود و به سایر بخشها

انتقال می‌یابد. در کشور ما خصوصاً وضع اینطور بوده‌است. از اواخر جنگ کسر بودجه ۵۰ درصدی و در اوایل برنامه اول سرمایه‌گذاری‌های کلان و توسعه‌ی مناطق جنگی و بازسازی کشور موجب شد که حجم عملیات دولت گسترش یابد. در این دوره چه از طریق واگذاری اعتبار به شرکتهای دولتی و چه از طریق افزایش در مانده حساب ذخیره تعهدات ارزی و چه واگذاری اعتبار به دولت عدم تعادل‌هایی در بخش پولی ایجاد شد و موجب افزایش نقدینگی شد. عدم تعادل در بخش پولی به صورت افزایش تقاضا به بازار کالا راه یافت و موجب افزایش قیمت‌ها گردید و سپس در تمام اقتصاد موثر واقع شد. لذا وقتی صحبت از انضباط اقتصادی و مالی می‌کنیم قبل از هر چیز بایستی انضباط در مالیه را مد نظر قرار دهیم. بدون انضباط مالی رسیدن به ثبات مالی و پولی غیر ممکن است.

درآمدها و هزینه‌های دولت

(مبلغ به میلیارد ریال)

سهم (درصد)		رشد			
۱۳۷۵	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۵	۱۳۷۴	
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۳۷/۸	۵۷۲۷۶	۴۱۵۷۵	* درآمدها
۵۷/۲	۶۴/۱	۲۲/۸	۳۲۷۴۶	۲۶۶۶۶	نفت
۴۲/۸	۳۵/۹	۶۴/۵	۲۴۵۳۰	۱۴۹۰۹	غیر نفت
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۴۰/۰	۵۷۸۷۸	۴۱۳۳۱	* پرداختها
۶۵/۳	۶۸/۸	۳۲/۹	۳۷۸۰۴	۲۸۴۴۸	جاری
۳۴/۷	۳۱/۲	۵۵/۸	۲۰۰۷۴	۱۲۸۸۳	عمرانی
			-۶۰۲	+۲۴۵	* کسری (-)

وضعیت پولی و اعتباری

همانطور که گفته شد انضباط پولی بر اثر انضباط مالی حاصل می‌شود. برای ایجاد تناسب در عرضه پول از سال ۱۳۷۳ به بعد همه ساله مجلس سقف مشخصی را برای افزایش در مانده اعتبارات بانکی تعیین می‌کند. این سقف برای سالهای ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵ به ترتیب ۶۷۰۰ و ۷۸۰۰ میلیارد ریال بود که از این مقدار ۴۵ درصد برای بخش دولتی و ۵۵ درصد برای بخش خصوصی در نظر گرفته شده است. همچنین برای اشخاص حقوقی و حقیقی نیز سقف‌های اعتباری توسط شورای پول و اعتبار تعیین گردیده و علاوه بر آن سهم بخشهای مختلف از افزایش در اعتبارات نیز در هیأت دولت به تصویب رسیده است که به ترتیب ۲۵ درصد برای بخش کشاورزی، ۳۳/۵ درصد برای صنعت و معدن، ۲۹ درصد برای ساختمان و مسکن و ۱۲/۵ درصد بقیه برای خدمات (شامل صادرات، قرض الحسنه و بازرگانی) می‌باشد.

بررسی عملکرد نظام بانکی نشان می‌دهد که در سال گذشته نیز بانکهای تجاری و تخصصی در جذب سپرده‌های اشخاص موفق بوده‌اند. در این سال مجموع سپرده‌های بخش غیردولتی نزد این بانکها ۳۹ درصد افزایش یافت و به بیش از ۱۰۳ هزار میلیارد ریال در پایان سال رسید. از این مبلغ ۴۱/۷ درصد مربوط به سپرده‌های دیداری بود و ۵۸/۳ درصد بقیه را سپرده‌های غیردیداری تشکیل می‌داد.

در همین سال مانده تسهیلات بانکها به بخش غیردولتی نیز ۳۱ درصد افزایش یافت و به ۶۱/۴ هزار میلیارد ریال در پایان سال رسید. همچنین مانده بدهی بخش دولتی به بانکهای تجاری و تخصصی نیز ۱۴ هزار میلیارد ریال بود که بیش از ۴۴ درصد نسبت به رقم پایان سال ۱۳۷۴ افزایش داشت.

سپرده‌ها و تسهیلات بانکهای تجاری و تخصصی

(بالغ به میلیارد ریال)

درصد تغییر		مبلغ افزایش		مانده در پایان ۱۳۷۵	
		۱۳۷۵	۱۳۷۴		
۳۸/۹	۴۰/۰	۲۸۹۳۸	۲۱۲۵۶	۱۰۳۳۳۷	• سپرده‌های بخش غیردولتی
۴۲/۱	۳۹/۴	۱۲۷۶۲	۸۵۶۳	۴۳۰۵۶	دیناری
۳۶/۷	۴۰/۴	۱۶۱۷۶	۱۲۶۹۳	۶۰۲۸۱	غیر دیناری
۳۳/۲	۲۸/۷	۱۸۸۰۲	۱۲۶۱۶	۷۵۴۴۸	• تسهیلات
۳۰/۹	۲۴/۴	۱۴۵۰۰	۹۲۱۹	۶۱۴۳۹	بخش غیر دولتی
۴۴/۳	۵۳/۸	۴۳۰۲	۳۳۹۷	۱۴۰۰۹	بخش دولتی

تراز پرداختها

تراز پرداختهای کشور از سال ۱۳۷۳ دستخوش تحولات مثبتی گردیده است. در طول سه سال گذشته حساب جاری تراز پرداختها همواره مثبت بوده و مازاد این حساب امکان داده است تا بخش عمده‌ای از بدهیهای خارجی کشور بازپرداخت گردد و علاوه بر آن ذخایر بین‌المللی نیز افزایش داده شود.

مازاد حساب جاری تراز پرداختها در سال ۱۳۷۵ به رکورد سالهای پس از انقلاب دست یافته و به ۵/۴ میلیارد دلار رسید. این مازاد عمدتاً ناشی از افزایش بهای نفت در بازارهای بین‌المللی بود و در شرایطی حاصل شد که واردات کشور با اجرای سیاستهای تسهیل واردات به منظور تأمین کالاهای اساسی و مواد اولیه واحدهای تولیدی، از رشد سریعی به میزان ۱۷ درصد

برخوردار بوده است.

طی سه سال اخیر روند بازپرداخت بدهیهای خارجی سریعتر از پیشبینیهای قانون برنامه دوم بوده است. در سال ۱۳۷۵ بدنبال روند دو سال گذشته بطور خالص حدود ۵ میلیارد دلار از حجم بدهیهای خارجی کاسته شده و رقم قطعی این بدهیها از ۲۱/۹ میلیارد دلار در ابتدای سال به ۱۶/۸ میلیارد دلار در پایان سال محدود گردیده است.

بطور کلی، ایفای به موقع کلیه تعهدات کشور، تعیین تکلیف کلیه بدهیهای معوق خارجی و بازپرداخت قسمت عمدهای از مانده بدهیهای کشور همراه با افزایش قابل توجه ذخایر ارزی موجب تحکیم هرچه بیشتر موقعیت اعتباری کشور در بازارهای مالی بینالمللی گردیده است. این امر ضمن پایین آوردن هزینههای مالی تأمین منابع خارجی، دسترسی به منابع وسیع مالی بینالمللی را تسهیل نموده است. به همین جهت از اوایل سال جاری تصمیم گرفته شد که تأمین منابع از طریق یوزانس که روشی پرهزینه بود متوقف گردد و منابع مالی مورد نیاز از طریق خطوط اعتباری مستقیم که از سوی مؤسسات مالی در اختیار نظام بانکی کشور با شرایط آسان قرار داده می شود، تأمین گردد. براساس برآوردهای انجام شده این تغییر روش منابع قابل توجهی را از طریق صرفه جویی در هزینههای مالی عاید کشور خواهد کرد.

روند قیمتتها

پایین آوردن نرخ تورم بدون شک یکی از عمدهترین دستاوردهای اقتصاد ایران در سالهای اخیر است. متوسط دوازده ماهه نرخ تورم از ۴۹/۴ درصد در سال ۱۳۷۴ به ۲۳/۲ درصد در سال ۱۳۷۵ کاهش داده شده است. این روند در سال ۱۳۷۶ نیز ادامه یافته و متوسط شش ماهه

نرخ تورم از ۲۷ درصد در نیمه اول سال گذشته به ۱۷/۶ درصد در نیمه اول سال جاری محدود گردیده است. در مجموع انتظار می رود متوسط نرخ تورم در دوازده ماهه سال جاری به کمتر از ۱۸ درصد محدود گردد.

تغییرات متوسط شاخص های قیمت ها

(درصد)

نه ماهه			سال			
۱۳۷۶	۱۳۷۵	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۴	۱۳۷۳	
۱۶/۹	۲۵/۲	۵۲/۰	۲۳/۲	۴۹/۴	۲۵/۲	شاخص کالاها و خدمات مصرفی
۹/۰	۲۸/۴	۴۴/۰	۲۵/۱	۶۰/۲	۴۲/۴	شاخص بهای عمده فروشی کالاها

بررسی اجزای شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی نشان می دهد که عموم شاخصهای گروه های عمده پس از افزایش کم سابقه ای که در سال ۱۳۷۴ نشان داده اند، در سال ۱۳۷۵ و هشت ماه اول ۱۳۷۶ با سرعت به مراتب کمتری افزایش یافته اند. در این میان افزایش متوسط شاخص خوراک از ۶۰/۳ درصد در سال ۱۳۷۴ به ۱۵ درصد در سال ۱۳۷۵ و ۱۱/۳ درصد در هشت ماهه اول سال جاری محدود شده است. ارقام مشابه در مورد شاخص پوشاک به ترتیب ۶۱/۵ درصد، ۳۴/۷ درصد و ۱۴/۵ درصد بوده است.

بازار سرمایه

در سال گذشته بورس اوراق بهادار تهران دچار نوسانات نسبتاً شدیدی گردید. طی هفت

ماه اول سال میزان معاملات و شاخص قیمت سهام روندی فزاینده و شدید داشت. از اواخر مهرماه با افزایش عرضه سهام شرکتهای دولتی، پذیرهنویسی سهام شرکتهای سرمایه‌گذاری جدید و بطور کلی تغییر جهت انتظارات جامعه، فعالیت بورس اوراق بهادار بتدریج با رکود مواجه گردید. با این حال به دلیل رونق معاملات در هفت ماه اول سال، عملکرد کل سال رشد قابل توجهی را نشان می‌دهد. در این سال تعداد ۹۰۱/۸ میلیون سهم جمعاً به مبلغ ۴۳۸۱/۶ میلیارد ریال در بورس تهران معامله شد که در مقایسه با سال ۱۳۷۴ از نظر تعداد سهام معامله شده ۱۰۷/۸ درصد و از نظر ارزش ریالی معاملات انجام شده ۱۳۳/۰ درصد رشد نشان می‌دهد. در اجرای قانون واگذاری سهام شرکتهای دولتی و وابسته به دولت تعداد ۳۰۶/۸ میلیون سهم به ارزش ۱۷۶۴/۳ میلیارد ریال از سوی سازمانهای مذکور در بورس عرضه شد که نسبت به سال ۱۳۷۴ به ترتیب ۱۵/۹ درصد و ۱۰۴/۹ درصد رشد نشان می‌دهد. لازم به ذکر است که در سال مورد گزارش، سهام عرضه شده توسط سازمانها و بنیادها نسبت به سال ۱۳۷۴ افزایش و سهام عرضه شده توسط سیستم بانکی کاهش داشت.

در خاتمه لازم به یادآوری است که ثبات و آرامش اقتصادی حاصل در سالهای اخیر نتیجه تلاش وسیع و سیاست‌گذاری‌هایی است که در عین حال هزینه‌هایی هم در پی داشته‌است. برای نبل به ثبات اقتصادی و رشد پایدار لازم است از اتخاذ سیاست‌ها و اقداماتی که موجب عدم تعادل پولی و یا مالی که موجب سایر عدم تعادل‌ها می‌شود پرهیزیم. در تدوین و اجرای سیاست‌های اقتصادی، مهار تورم همیشه باید مد نظر و در اولویت قرار گیرد. هر سیاست و یا فشاری که موجب افزایش نامتناسب نقدینگی شود منجر به افزایش قیمت‌ها و ایجاد تکان‌های تند در عرصه اقتصادی می‌شود. در چنین شرایطی نباید انتظار رشد پایدار بدون آسیب تورم را داشته‌باشیم. وجود آرامش نسبی در صحنه اقتصادی شرط لازم برای رشد پایدار است و ایجاد چنین آرامشی با اتخاذ سیاست‌های مناسب پولی مقدور می‌باشد. ایجاد زمینه‌های مناسب برای انجام این کار از اولویت‌های سیاست‌گذاری می‌باشد.